

YIKICI BİR REKABET

Rasyonel bakış açısıyla ne İran ne de Suudi Arabistan bir savaş başlatacak durumdadır. Bir tarafta, İran uluslararası siyasete yeniden girmeye çalışmaktadır ve bu yeni durumdan henüz ekonomik olarak faydalanmış değildir. Diğer tarafta Suudi Arabistan ABD'yi hasımlaştırmaktadır, ancak yüksek teknolojiyi haiz silahlarına ve diğer Arap devletlerinin söylemsel desteğine rağmen Suudi Arabistan için İran'la savaşa girmek riskli olacaktır.

Birthe HANSEN

Suudi Arabistan ve İran, farklı siyasi projeleri, farklı bölgesel hegemonya hırsları ve mevcut küresel sisteme yönelik farklı yaklaşımları olan iki güçlü devlettir. Bu iki hasım arasındaki rekabetin bölgesel düzlemde oldukça kötü sonuçları olmuştur. Ne İran ne de Suudi Arabistan siyasi ve ekonomik gelişmişlik bağlamında model olabilecek özellikleri haizdir. Bu iki ülkenin Suriye İç Savaşı'ndaki dahli ve üstü kapalı politikaları çatışmanın uzamasına ve kötüleşmesine neden olmuştur.

Yakın zamana kadar İran, nükleer programı yüzünden ABD ile olan problemleri nedeniyle adeta kendi kendinin neden olduğu bir yalnızlık içerisindeydi. Suudi Arabistan ise dünyadaki mevcut düzenin kurallarına resmi olarak uyması ve ABD ile yakın ilişkileri sebebiyle uluslararası sisteme entegre bir biçimde zenginleşmeye devam etmekteydi. Bu farklı duruşlar sebebiyle İran ve Suudi Arabistan farklı bölgesel politikalar geliştirmişti.

Öte yandan, İran ile yapılan uluslararası nükleer anlaşma ve bazı uzun dönemli yönelimler, iki ülke arasındaki rekabetin önkoşullarını 'karşılıklı kabul edilmiş çıkmaz'dan farklı bir güç dengesine dayanan gergin bir duruma dönüştürmüştür. İran, kendine daha çok manevra alanı sağlayan ve daha iyi ekonomik

koşullara yönelik umut vadeden nükleer anlaşmayla, pozisyonunu güçlendirmiştir. Tersine, Suudi Arabistan düşmekte olan petrol gelirlerine yıllardır süren bağımlılığı, kötü bütçe politikaları ve siyasi yönetim zafiyeti neticesinde, ABD'nin de bu ülkeyle ilişkilerinde artan kaygıları nedeniyle istenmeyen bir duruma düşmüştür. Rusya'nın Ortadoğu siyasetinde yeniden ortaya çıkması gibi diğer gelişmeler, bu nedenlere eklenebilir. Fakat Suudi Arabistan ve İran arasındaki güç kaymasındaki en önemli etken, tarafların dünyanın hala tek süpergücü konumundaki ABD ile olan ilişkilerindeki değişimdir.

Bölgedeki Arap ülkelerinin büyük çoğunluğu derin problemlerle ve 2011 Arap Baharı'ndan sonra kendilerini yeniden yapılandırmakla ya da daha az tesirli reform süreçlerini yürütmeye çalışmakla uğraşmaktadır. Bir dönem, Suudi Arabistan, İran pek çok bölgesel konunun dışındayken, bölgede, en görünür biçimde Arap Birliği'nde, liderliği ele geçirmeye çalışmıştır. Ancak bölgede sahne adeta yeniden düzenlenmiş ve İran ile Suudi Arabistan arasında bir güç kayması yaşanmıştır. Bu iki durum da artan güvensizliğe ve çatışma riskine neden olmaktadır.

İran ve Suudi Arabistan arasındaki bugünkü gerginliğin, Suriye İç Savaşı'ndan petrol üretimi ve

fiyatlarından Nimr El Nimr'in infazına ve Tahran'daki Suudi Arabistan Büyükelçiliği'nin kundaklanmasına kadar, pek çok boyutu bulunmaktadır. Ayrıca bu gerginlik, Suudi Arabistan ve İran'ın başta Suriye İç Savaşı olmak üzere, Yemen gibi bölgesel sorunlara dahil edilmesiyle, pek çok aktörü de içermektedir.

Öte yandan, rasyonel bakış açısıyla ne İran ne de Suudi Arabistan bir savaş başlatacak durumdadır. Bir tarafta, İran uluslararası siyasete yeniden girmeye çalışmaktadır ve bu yeni durumdan henüz ekonomik olarak faydalanmış değildir. Diğer tarafta Suudi Arabistan ABD'yi hasımlaştırmaktadır, ancak yüksek teknolojiyi haiz silahlarına ve diğer Arap devletlerinin söylemsel desteğine rağmen Suudi Arabistan için İran'la savaşa girmek riskli olacaktır.

Daha az rasyonel bir bakış açısından ise Suudi Arabistan neredeyse köşeye sıkışmış olmakla birlikte, ilgiyi iç siyasetteki hatalarından başka bir yöne çevirmek amacıyla, günah keçisi olacak bir dış düşmana ihtiyaç duymaktadır. Bununla beraber, Suudi yönetici eliti sadece Amerikan'ın tepkisini ve gelecek yılki ABD başkanlık seçimlerinin sonucunu tahmin edebilir. Suudi eliti, ekonomisini yeniden yapılandırmak için zaman kazanmak durumunda şayet gelecek refahı için hala umut besliyorsa.

Savaş riski gelecek senaryolarından dışlanamaz, fakat özellikle İran'ın, devrim sonrası izolasyondan sonra uluslararası siyasete yeniden dâhil olmasının arifesinde herhangi bir büyük çatışmadan kaçınmaya yönelik güçlü bir motivasyonu vardır. İsrail'in eski bir İran Büyükelçisi, İranlı siyasetçilerin zaman anlayışını, metaforik olarak, uzun vadeli perspektifleri nedeniyle, halı dokuyanlarınkine benzetmişti.

İran'ın bölge siyasetine yeniden girişi/müdahil oluşu -İran'ın nükleer anlaşmada yer alan taleplere uygun davrandığını varsayarsak- Almanya'nın 1989'da yeniden birleşmesine benzemektedir. Almanya'nın Avrupa siyasetinde daha büyük bir oyuncu olarak güçlenmesi, çatışmaya yönelik kaygıları da canlandırdı. Ancak mantıklı siyasi liderler, işbirlikçi bir Almanya ve kararlı bir ABD, Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından Avrupa'da barışçıl ve yapıcı bir değişim yaratmayı başardılar.

Benzer bir gelişme, Ortadoğu'da çok olası görünme de mantıklı siyasi liderler ve ABD'nin taahhüdü barışçıl bir bölgesel gelişme için hala belirleyici etkenler, fakat bölge içi siyaset de son derece önemli.

İran ve Suudi Arabistan arasındaki bugünkü gerginliğin, Suriye İç Savaşı'ndan petrol üretimi ve fiyatlarından Nimr El Nimr'in infazına ve Tahran'daki Suudi Arabistan Büyükelçiliği'nin kundaklanmasına kadar, pek çok boyutu bulunmaktadır.

Konvansiyonel Uluslararası İlişkiler teorisine göre, güç kaymaları istikrarsız koşullar yaratmakta ve sınımayı gerektirmektedir. İran ve Suudi Arabistan arasındaki bugünkü güç kaymasının etkilerini azaltmak ve iki ülke arasındaki güç dengesi restorasyonunun savaşa dönüşmesini engellemek için, iki hususa değinilmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki, özelde İran'ın nükleer anlaşmaya uygun hareket etmesinin, genelde ise İran dış politikasının, hem İran hesabına hem de İran'ın kayıtsız bir hale gelmesini ve iyileşen durumundan faydalanmasını engellemek amacıyla dikkatlice denetlenmesidir. İkinci olarak, hem İran hem de Suudi Arabistan için reformlar zaruridir. İran'da gençler özgürlük değerlerine sahip olmak, ticaret yapmak ve dünya düzenine angaje olmak için sabırsızlanıyorlar. Suudi Arabistan'da siyasi sistem, daha önce elitlerin kendi varlıklarını meşrulaştırmasına yarayan zenginliğin tehdit altında olması sebebiyle belirsiz; siyasi haklar neredeyse Ortaçağ seviyesindedir. Sonuç olarak, Suudi eliti, ümitsiz dış politika adımları atmaktansa siyasi ve ekonomik reformları uygulama yönünde teşvik edilmelidir. Zira, dışarıdan günah keçileri yaratarak hoşnutsuz bir toplumu liderini desteklemesi için mobilize etmek, artık köhneleşmekte olan bir politikadır.

İş muhtemelen Beyaz Saray'da bitmektedir. ABD, bu mesajları İran ve Suudi Arabistan'a taşıyabilecek ve iki ülke tarafından dinlenebilecek en yetkin aktördür. Çin'le artan ve daha da artacağı öngörülen işbirliğine rağmen, İran'ın, eğer uluslararası toplumun yeniden bir parçası olmaya gerçekten çalışıyorsa, kaybedeceği çok şey var. Öte yandan, Suudi Arabistan'ın ABD'yi hasımlaştırmakla kaybedeceği daha çok şey var. Umarız ki, ABD'nin başkanlık seçimlerine hazırlanıyor olması, uluslararası ilişkilerin düzgün bir biçimde yönetilmesi ihtiyacını gölgelemez. ○

Doç. Dr., Kopenhag Üniversitesi